

KESTÄVÄN KEHITYKSEN OHJELMIEN JA TYÖKALUJEN KÄYTTÖ VAPAAN SIVISTYSTYÖN OPPILAITOKSISSA JOULUKUUSSA 2014

Raportti kyselyn tuloksista

KESTÄVÄN KEHITYKSEN OHJELMAT JA TOIMINTAJÄRJESTELMÄT	2
AINEISTON KÄSITTELY.....	3
VASTAAJATIEDOT.....	3
KYSELYN TULOKSET.....	5
Kestävän kehityksen ohjelmat ja työkalut.....	5
Kun oppilaitoksessa on käytössä kestävän kehityksen ohjelma tai työkaluja.....	7
Kun oppilaitoksella ei ole kestävän kehityksen ohjelmaa tai työkaluja.....	8
Yhteenveto työkalujen, ohjelmien ja järjestelmien käytöstä	10
Täydennyskoulutustarpeet.....	11
Yhteistyö, verkostot, mentorointi ja toimenpidesitoumus	12
POHDINTA.....	13
JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA HUOMIOITA JATKOTYÖN POHJAKSI	14

”Oppiminen, koulutus ja kasvatus ovat avaintekijöitä pyrittäessä luomaan kestäväällä tavalla toimivaa yhteiskuntaa. Kestävän kehityksen toteutuminen edellyttää kykyä tarkastella ekologisia ja sosiaalisia kysymyksiä yhdessä. Ekososiaalisesti sivistynyt ihminen ymmärtää omien tekojensa vaikutukset toisiin ihmisiin, luontoon ja yhteiskuntaan. Hän myös toimii ymmärryksensä mukaisesti. Inhimillisen kasvun tavoitteeksi tulee mieltää ekososiaalinen sivistys. Vapaan sivistystyön keskusjärjestöjen mielestä kestävä tulevaisuuden rakentaminen ja ihmisten ekososiaalinen sivistys tulisi nostaa keskeiseksi tavoitteeksi kaikessa koulutuksessa ja elinikäisessä oppimisessa. Koulut ja oppilaitokset voivat toimia esimerkkinä kestävästä elämäntavasta ja verkottua muiden yhteiskunnan toimijoiden kanssa.

Visiona on, että vapaan sivistystyön oppilaitokset ovat kestävä kehityksen edelläkävijöitä suomalaisessa oppilaitoskentässä. Vapaan sivistystyön keskusjärjestöt haluavat olla mukana [kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumusprosessissa](#), joka koskee kaikkia yhteiskunnan toimialoja.”

Vapaan sivistystyön oppilaitosten kestävä kehityksen kyselyn taustalla on ajatus, että kestävään tulevaisuuteen tähtäävän, aitoa muutosta tuottavan toiminnan edellytyksenä on, että kestävä kehityksen periaatteet kytkeytyvät oppilaitoksen toimintaan systemaattisella, seurattavalla ja toiminnan kaikki osa-alueet läpäisevällä tavalla. Toiminnan rakentamisessa kestävyden pohjalle auttavat kestävä kehityksen ohjelmat ja työkalut. Kyselyllä selvitettiin, kuinka yleistä kestävä kehityksen ohjelmien ja työkalujen käyttö on vapaan sivistystyön oppilaitoksissa sekä lisäksi, millä muilla tavoilla kestävä kehitystä toteutetaan ja millaisia yhteishanke- ja täydennyskoulutustarpeita oppilaitoskentällä on sekä onko kentällä kiinnostusta verkostoitumiseen tai mentoritoimintaan kestävä kehityksen juurruttamisessa oppilaitoksiin.

Kysely lähetettiin oppilaitosten vastattavaksi marras-joulukuun vaihteessa 2014. Joulutauon takia vastausaikaa jatkettiin tammikuun 2015 puoliväliin. Kutsu kyselyyn vastaamiseen toimitettiin oppilaitoksille niiden keskusjärjestöjen jäsentiedotuksen kautta. Kysely toteutettiin verkossa, jossa oli sekä suomenkielinen että ruotsinkielinen lomake. Kysely suunnattiin kaikille vapaan sivistystyön oppilaitosmuodoille: kansalaisopistoille, kansanopistoille, opintokeskuksille, kesäyliopistoille ja liikunnan koulutuskeskuksille.

Kysely liittyy kestävä kehityksen toimenpidesitoumukseen, jonka Vapaa Sivistystyö ry, Kansalaisopistojen Liitto ja Suomen Kansanopistoyhdistys ovat tehneet, ja jonka toteuttaminen tähtää kestävä kehityksen periaatteiden jalkauttamiseen vapaan sivistystyön oppilaitosten toimintaan.

KESTÄVÄN KEHITYKSEN OHJELMAT JA TOIMINTAJÄRJESTELMÄT

Kestävä kehityksen **ohjelmaan** kirjataan oppilaitoksen tavoitteet ja toimenpiteet kestävä kehityksen edistämiseksi opetuksessa ja toimintakulttuurissa. Tavoitteet voivat koskea esimerkiksi jätteen synnyn ehkäisyä ja kierrätystä, energiansäästöä, turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämistä, kulttuuriperinnön vaalimista tai monikulttuurisuutta. Ohjelma voi olla erillinen asiakirja tai osa jotain oppilaitoksen muuta toimintasuunnitelmaa. Ohjelmaa päivitetään vuosittain.

Oppilaitos voi käyttää kestävä kehityksen työssään erilaisia kriteereitä ja standardeja, joiden avulla se voi yhdistää kestävä kehityksen osaksi **oppilaitoksen toimintajärjestelmää ja laadunhallintaa**. Tällaisia työkaluja ovat esimerkiksi

- [Vapaan sivistystyön kestävä kehityksen kriteerit](#),
- [Vihreä lippu](#) -ohjelman kriteerit sekä
- [ISO 14 001](#) -standardi.

Vapaan sivistystyön kestävä kehityksen kriteereiden mukaan oppilaitoksen tulee kytkeä kestävä kehityksen näkökulma toimintajärjestelmässään seuraaviin asioihin: arvot ja strategia, lakisäätöisten vaatimusten hallinta, organisaatio ja resurssit, koulutuksen suunnittelu ja toteutus, toimintakulttuuri ja arjen käytännöt, kumppanuudet ja hankkeet sekä toiminnan arviointi ja kehittäminen. Kriteerit edellyttävät myös, että oppilaitoksella on kestävä kehityksen ohjelma tai muu toimenpidesuunnitelma, jonka avulla se toteuttaa kestävä kehityksen asioiden jatkuvaa parantamista.

AINEISTON KÄSITTELY

Verkkolomakkeella kootut vastaukset siirrettiin taulukkolaskentaohjelmaan. Määrälliset tulokset esitetään vastausten/vastaajien lukumäärien jakaumina. Niiden pohjalta on myös laskettu prosenttiosuuksia kyselyyn osallistuneiden määrästä (117) tai joidenkin kysymysten kohdalla kysymykseen vastanneiden määrästä. Tulokset esitetään kysymyskohtaisina taulukoina. Avointen kysymysten vastaukset on luokiteltu aineistolähtöisesti ja taulukoitu. Taulukoissa näkyy, kuinka monta vastausta kysymykseen on saatu ja kuinka moni kyselyyn osallistujista on vastannut kysymykseen.

Aineiston käsittelyssä on toteutettu luottamuksellisuutta. Tulosten esittämisessä yksittäiset vastaajat eivät ole tunnistettavissa. Vastaajista 69 prosenttia ilmoitti yhteystietonsa. Niitä käytetään vain kestävän kehityksen teemaan liittyvään tiedotukseen.

VASTAAJATIEDOT

Kyselyyn osallistui 119 vastaajaa. Kahdesta oppilaitoksesta tuli kaksi eri ihmisen täyttämää vastausta, joten kyselyyn vastanneiden organisaatioiden lukumäärä oli 117. Osa näistä koostuu useammasta vapaan sivistystyön oppilaitosmuodosta – kyselyn vastaajat edustavat 124 vapaan sivistystyön oppilaitosta. Tämä on 40 prosenttia vapaan sivistystyön oppilaitosten kokonaismäärästä (joka oli 312 vuonna 2014). Suomenkielisiä vastauksia tuli 93 ja ruotsinkielisiä 26.

Vastaus saatiin 62 kansalaisopistosta, 48 kansanopistosta, 10 kesäyliopistosta ja 4 opintokeskuksesta. Liikunnan koulutuskeskuksista ei saatu yhtään vastausta. Syy tähän oli urheiluopistojen yhdistyksen toimiston henkilöstövaihdos, joka osui kyselyn toteuttamisaikaan - kutsu kyselyyn vastaamiseen ei kulkenut oppilaitoksille. Vastaajien määrät ja oppilaitosmuotojakauma ilmenevät taulukosta 1.

TAULUKKO 1. Vastanneiden oppilaitosten määrät ja niiden prosenttiosuudet oppilaitosten kokonaismäärästä oppilaitosmuodoittain ja kieliryhmittäin

	suomi	svenska	YHT	Vastanneiden %-osuus oppilaitosmuodon oppilaitosmäärästä
kansalaisopistot	48	14	62	33,2
kansanopistot	36	12	48	60,0
kesäyliopistot	9	1	10	41,7
liikunnan koulutuskeskukset	0	0	0	0
opintokeskukset	4	0	4	36,4
YHTEENSÄ	97	27	124	37,5

Taulukosta 1 näkyy, että eniten vastauksia tuli kansalaisopistoista, 62 kappaletta. Taulukosta ilmenee myös, että tuo määrä on kolmannes kansalaisopistojen kokonaismäärästä. Suhteellisesti ahkerimmin vastasivat kansanopistot, joista 60 prosenttia vastasi kyselyyn.

Kyselyvastausten edustavuutta voidaan arvioida vertaamalla vastaajamäärien jakaumaa ja vapaan sivistystyön oppilaitosmuotojen jakaumaa keskenään. Koska liikunnan koulutuskeskuksista ei saatu kyselyssä yhtään vastausta, on niiden lukumäärä 14 vähennetty kokonaismäärästä (312) laskelmaa varten. Taulukosta 2

ilmenee, että kyselyllä saadussa aineistossa kansalaisopistot ovat jonkin verran aliedustettuina ja kansanopistot selvästi yliedustettuina. Kesäyliopistojen osuus on kyselyaineistossa hiukan yläkantissa.

TAULUKKO 2. Vastaajien oppilaitosmuotojakauman vertaaminen perusjoukon jakaumaan

	VASTAAJAT Lukumäärä	VASTAAJAT Oppilaitosmuodon %-osuus vastaajista	PERUSJOUKKO Oppilaitosten lukumäärä	PERUSJOUKKO Oppilaitosmuodon %-osuus oppilaitoksista
kansalaisopistot	62	52	187	62,8
kansanopistot	48	40	80	26,8
kesäyliopistot	10	9	24	6,7
opintokeskukset	4	3	11	3,7
YHTEENSÄ	124	100	298	100,0

Lähes puolet vastaajista on kunnallisia oppilaitoksia, 40 prosenttia on yksityisiä, kuudella prosentilla on taustanaan kuntayhtymä, kolmella säätiö ja yhden taustaorganisaatio on maakuntahallinto. Puolet vastaajista arvioi edustavansa keskikokoista oppilaitosta alallaan, 37 prosenttia pientä ja 14 prosenttia isoa oppilaitosta. Sijaintipaikkana on kaupunki 40 prosentilla vastaajista, kaupunki ja maaseutu 20 prosentilla, sekä taajama että haja-asutusalue 14 prosentilla, vain taajama 12 prosentilla ja vain haja-asutusalue 12 prosentilla vastaajista. Vajaa puolet ilmoitti oppilaitoksella olevan yhden toimipaikan, 23 prosentilla on 2–3 toimipaikkaa ja 24 prosentilla on yli 10 toimipaikkaa.

KYSELYN TULOKSET

Seuraavassa käydään läpi kyselyn tuloksia kysymyksittäin. Tulokset esitetään etupäässä oppilaitosmuotoja erittelemättä. Oppilaitosmuotojen välisten vertailujen tekeminen on kesäyliopistojen ja opintokeskusten vähäisen lukumäärän takia vaikeaa. Mukaan on otettu kaksi vertailevaa taulukkoa, jotka havainnollistavat erityisesti kansanopistoja ja kansalaisopistoja koskevien tulosten eroja ja samankaltaisuuksia (taulukko 4 Oppilaitosmuotojen välinen vertailu: mitä työkaluja tai järjestelmiä oppilaitoksessa käytetään kestävän kehityksen asioidensa hallintaan ja kehittämiseen, taulukko 6 Kestävään kehitykseen kytketyt toiminnan osa-alueet, vertailu).

Kestävän kehityksen ohjelmat ja työkalut

Vastaajilta kysyttiin, onko oppilaitoksessa käytössä kestävän kehityksen ohjelmia tai työkaluja ja mitä nämä ovat. Tähän kysymykseen vastasi 105 kyselyyn osallistunutta ja vastauksia tuli 150 kappaletta – sama vastaaja on siis valinnut useita vastausvaihtoehtoja. Taulukossa 3 näkyy, kuinka moni vastaajista valitsi kysymyksen kunkin vastausvaihtoehdon. Prosenttiosuus on laskettu kyselyn vastaajien määrästä.

Vastaajista 48 ilmoitti, ettei käytössä ole mitään ohjelmaa tai työkalua, mikä on 41 prosenttia kyselyyn osallistuneiden määrästä (117). Rungas neljäsosa vastaajista ilmoitti, että oppilaitoksella on oma kestävän kehityksen ohjelma. Rungas viidennes vastaajista (117) on käyttänyt vapaan sivistystyön kestävän kehityksen kriteereitä oppilaitoksensa toimintajärjestelmän kehittämisessä. Useat oppilaitokset seuraavat ylläpitäjän kekeohjelmaa

TAULUKKO 3. Kestävän kehityksen ohjelmien ja työkalujen käyttö oppilaitoksissa

	Vastauksia	%-osuus kyselyyn osallistuneiden määrästä (117)
Käytössä Ei ole kestävän kehityksen ohjelmaa tai muita työkaluja	48	41
Oppilaitoksella on oma kestävän kehityksen ohjelma	31	26,5
Olemme hyödyntäneet vapaan sivistystyön kestävän kehityksen kriteereitä toimintajärjestelmämme kehittämisessä	26	22,2
Seuraamme ylläpitäjän kestävän kehityksen ohjelmaa	16	13,7
Olemme kytkeneet kestävän kehityksen laatujärjestelmäämme (esim. CAF-malli, EQFM, ISO 9001, tms.)	14	12,0
Oppilaitoksella on Vapaan sivistystyön tai perustutkintojen kestävän kehityksen sertifi- kaatti	5	4,3
Olemme hyödyntäneet ISO 14001-standardia toimintajärjestelmämme kehittämisessä	2	1,7
Oppilaitoksella on Vihreä lippu	2	1,7
Oppilaitoksella on ISO 14 001 –sertifikaatti	2	1,7
Olemme hyödyntäneet Vihreä lippu -ohjelman kriteereitä toimintajärjestelmämme kehittämisessä	1	0,9
Muu, mikä?		2,6
Energiansäästö, kierrätys ja jätteiden lajittelu	1	
Kestävä kehitys on oppilaitoksen strategiassa	2	
Yhteensä	150	
Vastaajia	106	
vastaamatta jättäneitä	11	

Vastauksista ei suoraan voida nähdä, kuinka monen vastaajan oppilaitoksessa on käytössä jokin kestävän kehityksen työkalu tai ohjelma jne. Kun 11 osallistujaa jätti vastaamatta tähän kysymykseen ja 48 vastaajalla ei ole käytössä työkalua eikä ohjelmaa käytössä ilmoituksensa mukaan, voidaan laskea, että 58 kyselyyn osallistujalla on käytössään jokin kekehjelma tai –työkalu. Tämä on 50 prosenttia kyselyyn osallistuneiden määrästä.

Taulukko 4. Oppilaitosmuotojen välinen vertailu: mitä työkaluja tai järjestelmiä oppilaitoksessa käytetään kestävän kehityksen asioidensa hallintaan ja kehittämiseen.

	Kansalaisopistot		Kansanopistot		Kesäyliopistot		Opintokeskus	
	Vas- tauk- sia	%-osuus oppi- laitosmuodon vastaajista (62)	Vas- tauk- sia	%-osuus oppi- laitosmuodon vastaajista (48)	Vas- tauk- sia	%-osuus oppi- laitosmuodon vastaajista (10)	Vas- tauk- sia	%-osuus oppi- laitosmuodon vastaajista (4)
Käytössä Ei ole kestävän kehityksen ohjelmaa tai muita työkaluja	26	41,9	16	33,3	7	70	1	25
Oppilaitoksella on oma kestävän kehityksen ohjelma	19	30,6	11	22,9	1	10	3	75
Seuraamme ylläpitäjän kestävän kehityksen ohjelmaa	12	19,4	5	10,4	0	0	0	0
Olemme kytkenneet kestävän kehityksen laatujärjestelmäämme (esim. CAF-malli, ISO 9001, tms.)	4	6,5	10	20,8	1	10	1	25
Olemme hyödynneet vapaan sivistystyön kestävän kehityksen kriteereitä	16	25,8	10	20,8	1	10	1	25
Olemme hyödynneet Vihreä lippu-ohjelman kriteereitä	1	1,6	0	0,0	0	0	0	0
Olemme hyödynneet ISO 14001-standardia	0	0,0	2	4,2	0	0	0	0
Oppilaitoksella on Vapaan sivistystyön kestävän kehityksen sertifikaatti	2	3,2	2	4,2	0	0	0	0
Oppilaitoksella on Vihreä lippu	2	3,2	0	0,0	0	0	0	0
Oppilaitoksella on ISO 14 001 -sertifikaatti	0	0,0	2	4,2	0	0	0	0
Muu, mikä?	2	3,2	4	8,3	1	10	1	25

Taulukkoon 4 on koottu neljän kyselyyn osallistuneen oppilaitosmuodon työkalujen ja ohjelmien käyttöä koskevat vastausjakaumat. Prosenttiosuudet on laskettu oppilaitosmuotoa edustavien osallistujien määräästä. Oppilaitosmuotojen välinen vertailu on vaikeaa kesäyliopistojen ja opintokeskusten osalta, koska niistä tulleita vastauksia oli vähän. Kansalaisopistojen ja kansanopistojen välinen vertailu onnistuu paremmin. Suurimmat erot niiden välillä ovat seuraavissa kohdissa:

- käytössä ei ole kestävän kehityksen ohjelmaa: kansalaisopistoilla 11 prosenttiyksikköä enemmän
- oppilaitoksella oma kekeohjelma: kansalaisopistoilla 8 prosenttiyksikköä enemmän
- seuraa ylläpitäjän kekeohjelmaa: kansalaisopistoilla 9 prosenttiyksikköä enemmän
- kestävä kehitys kytketty laatujärjestelmään: kansanopistoilla 14 prosenttiyksikköä enemmän

Voidaan laskea, että oppilaitoksessa on käytössä jokin kestävän kehityksen työkalu/ohjelma/järjestelmä seuraavasti:

- kansalaisopistovastaajista 56 prosentilla,
- kansanopistovastaajista 50 prosentilla,
- kesäyliopistovastaajista 20 prosentilla ja
- opintokeskusvastaajista 75 prosentilla.

Suomenkieliseen kyselyyn vastaajista 34 prosenttia ilmoitti, ettei oppilaitoksen käytössä ole mitään kestävän kehityksen ohjelmia tai työkaluja. Ruotsinkielisissä vastauksissa vastaava prosenttiosuus oli 31 %. Erot kieliryhmien välillä ovat siis suhteellisen pienet tämän kyselyn mukaan.

Kun oppilaitoksessa on käytössä kestävän kehityksen ohjelma tai työkaluja...

Edellä esitetyistä tuloksista voidaan lisäksi todeta, että kun oppilaitoksella on käytössään jokin kestävän kehityksen ohjelma tai työkalu, on se usein oma kekeohjelma (53 % kysymykseen myönteisesti vastanneista). Sen teossa on voitu hyödyntää ja soveltaa tarjolla olevia työkaluja. Useimmat (45 % myönteisesti vastanneista) on käyttänyt siinä vapaan sivistystyön kestävän kehityksen kriteereitä. Monet oppilaitokset (28 % myönteisesti vastanneista) seuraavat ylläpitäjän kekeohjelmaa ja lähes yhtä moni oppilaitos (24 % myönteisesti vastanneista) on kytkenyt kestävän kehityksen laatujärjestelmänsä. Kestävän kehityksen sertifikaatti on ollut viidellä oppilaitoksella kyselyn toteuttamisen aikaan. Vihreä lippu on ollut kahdella oppilaitoksella ja ISO 14001-sertifikaatti samoin kahdella oppilaitoksella.

Vastausten mukaan oppilaitosten välillä on suuria eroja: jossain on vasta aloitettu energian säästöön ja jätteen vähentämiseen keskittyvät toimenpiteet kun toisissa on jo otettu käyttöön koko toiminnan kattava ISO 14001-järjestelmä. Suhteellisen tuoreet vapaan sivistystyön kestävän kehityksen kriteerit näyttävät jo löytäneen hyvin käyttöön oppilaitoskentässä.

Vastaajilta kysyttiin myös, mihin toiminnan osa-alueisiin kestävä kehitys on oppilaitoksessa kytketty. Tähän vastasi 57 oppilaitosedustajaa. Näistä valtaosa listasi oppilaitoksen toimintakulttuurin (81 %) sekä arvot ja strategian (75 %). Seuraavina tulevat koulutuksen suunnittelu (68 %) ja toteutus (61 %), lakisäätteiset vaatimukset (60 %), organisaatio ja resurssit (56 %). Vähiten kytkentöjä on tehty kumppanuuksien ja hankkeiden osa-alueella (40 %) ja kestävän kehityksen arviointikäytäntöjen osa-alueella (25 %). Tuloksia voidaan tulkita niin, että oppilaitoksissa kestävän kehityksen mukaan otosta on tehty periaatepäätöksiä ja asetettu siihen liittyviä tavoitteita ja nyt ollaan niitä siirtämässä käytäntöihin.

TAULUKKO 5. Kestävään kehitykseen kytketyt toiminnan osa-alueet

	vastauksia	%-osuus vastaajista (58)	%-osuus osallistujista (117)
toimintakulttuuri	46	80,7	39,3
arvot ja strategia	43	75,4	36,8
koulutuksen suunnittelu (mm. kestävän kehityksen sisällöt, oppimistavoitteet, opiskelijoiden tarpeet, opetushenkilöstön perehdytys)	39	68,4	33,3
koulutuksen toteutus (mm. toiminnan yhteisöllisyys, kestävän kehityksen opetusmenetelmät ja oppimisympäristöt)	35	61,4	29,9
lakisääteiset vaatimukset, ohjelmat, ohjeet, perehdytys, seuranta	34	59,6	29,1
organisaatio ja resurssit (esim. kestävän kehityksen ryhmä, opiskelijoiden vaikuttamismahdollisuuksien varmistaminen, henkilöstön keke -osaamistarpeiden tunnistaminen jne.)	32	56,1	27,4
kumppanuudet ja hankkeet	23	40,4	19,7
kestävän kehityksen arviointikäytäntö	14	24,6	12,0
Muu alue (täsmennä)		3,5	1,7
energiaa säästävät järjestelmät ja toimintamallit	1		
kestävä työelämä kaiken tekemisen ja koulutuksen perusfilosofiana	1		
vastauksia	268		

Taulukkoon 5 on koottu oppilaitosmuotokohtaiset tiedot. Suuria eroja oppilaitosmuotojen välillä ei ole. Kansanopistojen sarakkeessa kiinnittää huomiota koulutuksen suunnittelun ja toteutuksen välillä oleva 10 prosenttiyksikön ero.

Taulukko 6. Kestävään kehitykseen kytketyt toiminnan osa-alueet, vertailu

	Kansalaisopistot		Kansanopistot		Kesäyliopistot		Opintokeskus	
	Vastauksia	%-osuus oppilaitosmuodon vastaajista	Vastauksia	%-osuus oppilaitosmuodon vastaajista	Vastauksia	%-osuus oppilaitosmuodon vastaajista	Vastauksia	%-osuus oppilaitosmuodon vastaajista
toimintakulttuuri	25	40,3	20	41,7	2	20	3	75
arvot ja strategia	24	38,7	18	37,5	1	10	3	75
koulutuksen suunnittelu	21	33,9	19	39,6	1	10	1	25
koulutuksen toteutus	20	32,3	14	29,2	1	10	2	50
lakisääteiset vaatimukset, ohjelmat, ohjeet, perehdytys, seuranta	19	30,6	14	29,2	1	10	2	50
organisaatio ja resurssit	19	30,6	13	27,1	1	10	2	50
kumppanuudet ja hankkeet	11	17,7	11	22,9	1	10	2	50
kestävän kehityksen arviointikäytäntö	7	11,3	7	14,6	1	10	1	25
Muu alue (täsmennä)	0	0	1	2,1	0	0	1	25

Kun oppilaitoksella ei ole kestävän kehityksen ohjelmaa tai työkaluja...

Ohjelmien ja työkalujen käyttöä koskeneeseen kysymykseen kielteisesti vastanneita pyydettiin vastaamaan muutamaan syventävään kysymykseen. Ensimmäinen koski mahdollisia kestävän kehityksen ohjelmien tai

–työkalujen käyttöön ottoa koskevia suunnitelmia. 21 vastaajaa (18 % kyselyyn osallistuneista) ilmoitti, ettei oppilaitoksella ole mitään sellaisia suunnitelmia. 26 vastaajaa (22 % kyselyyn osallistuneista) kertoi, että oppilaitoksella on kestäväan kehitykseen liittyviä suunnitelmia. Viiden vastaajan mukaan suunnitelmat liittyivät laatu järjestelmän kehittämiseen. Neljän vastaajan oppilaitoksessa suunniteltiin vapaan sivistystyön kestäväan kehityksen kriteerien käyttöön ottoa. Neljällä vastaajalla työkalun valinta oli vielä avoin. Muutaman vastaajan oppilaitoksessa ollaan ottamassa ensi askeleita. Yhden vastaajan mukaan oppilaitokselta puuttuu resurssia laatu järjestelmän kehittämiseen. Kehittämisesurssin puute tulee esiin joissakin muissakin tämän kyselyn avoimissa vastauksissa. Joidenkin vastausten mukaan vapaa sivistystyö toteuttaa itsensä selvästi kestäväan kehitystä ilman erityisiä ohjelmia tai toimenpiteitä.

TAULUKKO 6. Kestäväan kehityksen ohjelmien tai työkalujen käyttöön ottoon liittyvät suunnitelmat

"Suunnitteletko kestäväan kehityksen ohjelman rakentamista tai jonkin kysymyksessä 6 mainitun työkalun käyttöön ottamista?"	Suomi	Svenska	YHT	%-osuus vastauksista	%-osuus vastaajien määrästä (117)
Emme suunnittele.	16	5	21	44,7	17,9
Suunnittelemme (kerro, mitä työkalua ajattelette).	24	2	26	55,3	22,2
Osana laatu järjestelmää: CAF, ISO 9001 tai muu	5		5	19,2	
Vapaan sivistystyön kestäväan kehityksen kriteerit	3	1	4	15,4	
Työkalu on vielä avoin.	4		4	15,4	
Ylläpitäjän kestäväan kehityksen ohjelma	2		2	7,7	
Kierrätys ja paperitulosoiden ja kopioiden vähentäminen.	1		1	3,8	
Kurssitarjonnassa huomioimme kestäväan kehityksen periaatteita	1		1	3,8	
Keke on jo ajatustavassa. Oman laatu järjestelmän kehittämiseen ei ole ollut resurssia.		1	1	3,8	
vastauksia	40	7	47	100	

Kyselyssä haluttiin vielä selvittää, millaisia kestäväan kehityksen toteuttamistapoja oppilaitoksissa on, kun edellä kuvattuja ohjelmia tai työkaluja ei ole käytössä eikä sellaisia eri syistä ole tarkoituskaan ottaa käyttöön (taulukko 7). Seitsemän vastaajaa (6 % kyselyyn osallistuneista) ilmoitti, ettei oppilaitoksessa toteuteta kekeperiaatteita millään sovitulla tavalla. 14 vastaajaa (12 % kyselyyn osallistuneista) vastasi myöntävästi ja 13 heistä kertoi toteuttamistavoista. Vastauksissa näkyy, että kestäväan kehitystä voidaan tuoda toimintaan työyhteisön yhteisten sopimusten tai pohdintojen pohjalta, epämuodollisesti tai strukturoidusti, valituilla tai helposti tarjoutuvilla osa-alueilla.

TAULUKKO 7. Kestävän kehityksen periaatteiden toteuttaminen ilman ohjelmien tai työkalujen käyttöön ottoa

”Jos oppilaitoksesanne ei ole käytössä kestävän kehityksen ohjelmaa tai muita työkaluja eikä sellaisten käyttöönottoa suunnitella, toteutetaanko oppilaitoksesanne jollain muulla yhdessä sovitulla tavalla kestävän kehityksen periaatteita?”	Vas- tauksia	%-osuus vastauk- sista (21)	%-osuus vastaajien määrästä (117)
Ei toteuteta.	7	33	6
Toteutetaan (kerro, millä tavalla)	14	67	12
Arjessa mietimme kestävän kehityksen periaatteiden pohjalta toimintaa ilman dokumentointia tai toimenpideohjelmaa.	3		
Kunnan käytännön mukainen kierrätys ja energiansäästötoimenpiteet.	2		
Kestävän kehityksen periaatteita toteutetaan yhteisen sopimuksen pohjalta esim. hankinnoissa, liikkumisessa, työn organisoinnissa jne. Ohjelma ei ajankohtainen..	2		
Energian- ja paperinkäytön säästö, kierrätys ja jätteiden lajittelu	2		
Kurssien järjestäminen lähellä asiakkaita, yhteiset toimitilat koulujen kanssa.	1		
Huomioidaan opiston laatujärjestelmässä	1		
Kulttuurinen ja sosiaalinen kestävyys toiminnan tavoitteissa ja toimintakortissa	1		
Lajittelu ja kierrätys toimintakulttuurissa ja opetuksen aiheena. Energian säästöön tähtäävät uudistukset internaatissa. Tasa-arvosuunnitelma. Opiskelijänäkökulman korostaminen, opiskelijahuoltoresurssit. Kulttuurisen moninaisuuden toteuttaminen opetuksessa.	1		
vastauksia	21	100	

Kyselyyn osallistujilta kysyttiin syitä, miksi kestävää kehitystä ei ole otettu lainkaan osaksi oppilaitoksen toimintaa. Tähän kysymykseen tuli vastaus seitsemältä vastaajalta. Kolme ilmoitti, ettei syy ole tiedossa, kahdessa oppilaitoksessa olivat tätä koskevat suunnitelmat kesken ja kaksi vastaajaa piti syynä kestävän kehityksen käsitteen epämääräisyyttä.

TAULUKKO 8. Miksi kestävää kehitystä ei ole otettu oppilaitoksen toimintaan

	vastauksia
Ei tietoa	3
Suunnitelmat kesken	2
Kestävän kehityksen määritelmä on epämääräinen ja monimutkainen.	2
vastauksia	7

Yhteenveto työkalujen, ohjelmien ja järjestelmien käytöstä

Taulukkoon 9 on koottu yhteenveto kestävään kehityksen toteuttamisen tilanteesta edellisten taulukoiden tietojen pohjalta. Puolella vastaajista (50 %) on ilmoituksensa mukaan jokin kestävän kehityksen ohjelma tai työkalu käytössään. Lisäksi 22 prosenttia kyselyyn vastaajista suunnittelee jonkin työkalun käyttöön ottoa. Kun 12 prosenttia ilmoitti, että kestävää kehitystä toteutetaan oppilaitoksessa jollain yhdessä sovitulla tavalla, voidaan todeta, että 84 prosentissa kyselyyn osallistuneiden oppilaitoksista kestävä kehitys on jollain tavalla otettu toiminnassa huomioon. Erot kestävän kehityksen toteutuksen syvällisyydessä ovat suuria. Vain seitsemän vastaajaa eli kuusi prosenttia vastaajista kertoi, ettei oppilaitoksessa toteudu mikään edellä mainituista.

TAULUKKO 9. Yhteenveto kestävän kehityksen toteuttamistapoja koskevista tuloksista

	vastaajia	%-osuus kyselyyn osallistuneista (117)
Käytössä on kestävän kehityksen ohjelma tai työkaluja	58	50
Suunnittelee ohjelman tai työkalujen käyttöön ottoa.	26	22
Toteutetaan yhdessä sovitulla tavalla	14	12
YHTEENSÄ	98	84
Ei toteuta millään sovitulla tavalla kestävän kehityksen periaatteita	7	6,0

*) Koska yksikään liikunnan koulutuskeskus ei vastannut kyselyyn, on oppilaitosten lukumäärästä jätetty pois niiden osuus, 14 oppilaitosta.

Täydennyskoulutustarpeet

Kyselyllä haettiin myös tietoa oppilaitosten kestävään kehitykseen liittyvistä täydennyskoulutustarpeista. Näitä koskevaan kysymykseen vastasi 43 henkilöä. Heistä kuusi ilmoitti, että täydennyskoulutusta on riittävästi tarjolla tai että täydennyskoulutustarpeita ei ollut tällä hetkellä. Kyselyyn osallistuneista (117) 37:n mukaan oppilaitoksella on kestävään kehitykseen liittyviä täydennyskoulutustarpeita. Tämä on 32 prosenttia vastaajista. *Useimmiten mainitut koulutustarpeet liittyivät kestävän kehityksen tuomiseen oman oppilaitoksen käytäntöihin, mihin liittyy myös koko työyhteisön ja organisaation mukaan saaminen, mukaan lukien tuntiopettajat ja opiskelijat (yhteensä 16 vastaajaa).*

TAULUKKO 10. Kyselyyn vastanneiden ilmaisemat täydennyskoulutustarpeet

Onko oppilaitoksessanne kestävään kehitykseen liittyviä täydennyskoulutustarpeita? millaisia?		%-osuus osallistujista (117)
Täydennyskoulutusta tarvitaan, yhteensä	37	32
Täydennyskoulutusta tarvitaan (ei mainittu aiheita)	9	
Keken vieminen oman oppilaitoksen käytäntöön, mm. ohjelman laatiminen ja käynnistäminen	12	
Koko työyhteisön, organisaation mukaan saaminen	4	
Vertaiskokemukset, toisilta oppiminen	2	
Erityisaiheita:		
lainsäädäntö	1	
energiatehokkuus ja kierrätys oppilaitoksessa	2	
arviointiprosessi	1	
tvt:n hyödyntäminen, etäopetusten järjestäminen ym.	1	
arvot ja arvostukset kestävän kehityksen perustana omassa elinympäristössä.	1	
kestävä kehitys eri oppiaineissa, myös tuntiopettajien opettamisessa	2	
kestävän kehityksen kurssi-ideat	1	
keke-perustieto	1	
Ei tarvetta tällä hetkellä tai omaa tai muiden järjestämää koulutusta tarjolla riittävästi	6	5
Vastauksena viiva tai kysymysmerkki	8	7
	Vastauksia	51
		44

Täydennyskoulutustarpeita ilmaisivat sekä kestävän kehityksen ohjelmia ja työkaluja käyttävät että ne, jotka eivät niitä käytä – jonkin verran vastaajien keskiwertoa useammin kuitenkin viimeksi mainitut, joiden koulutustarpeet kohdistuivat perusasioihin ja keketyössä liikkeelle pääsyyn. Pidemmälle päässeiden koulu-

tustarpeet liittyivät osaamisen päivittämiseen ja laajentamiseen toiminnan kaikki osa-alueet kattaviksi sekä erityiskysymyksiin kuten lainsäädäntöön tai eri oppiainealueisiin soveltamiseen. Näissä oppilaitoksissa järjestetään vastausten mukaan henkilöstölle myös omaa täydennyskoulutusta.

Yhteistyö, verkostot, mentorointi ja toimenpidesitoumus

Kyselyn loppuosan kysymykset koskivat kestävästä kehityksestä edistävien yhteishankkeiden tarvetta ja vastaajien halukkuutta verkottumiseen ja mentoriksi ryhtymiseen. Yksi kysymys koski kestävästä kehityksestä yhteiskuntasitoumuksen tekemistä.

Runsa viidennes (27 vastaajaa) kyselyyn osallistuneista antoi vastauksen kestävästä kehityksestä edistäviä yhteishankkeita koskevaan kysymykseen. Yhteisiä hankkeita tarvittaisiin vastaajien mukaan erityisesti kestävästä kehityksestä toimeenpanoon oppilaitoksen toiminnassa – tarvittavaa koulutusta ja ohjausta voitaisiin järjestää yhdessä (8 vastausta). Tämä noudattelee koulutustarpeita koskevan kysymyksen tuloksia. Alueellisia hankkeita, kehittämissyhteistyötä ja vertaistoimintaa pitivät hyödyllisenä tai tarpeellisenä useat vastaajista. Muut ehdotetut aiheet näkyvät taulukosta 10. Yhteishankkeiden aiheiden kategoriat eivät ole toisiaan poissulkevia. Muutaman vastaajan mielestä yhteishankkeita ei tarvita kestävästä kehityksestä edistämiseen.

TAULUKKO 11. Yhteishankkeita koskevat tarpeet

Millaisia yhteisiä hankkeita tarvitaan kestävästä kehityksestä periaatteiden jalkauttamiseen vapaan sivistystyön oppilaitosten toimintaan?		%-osuus osallistujista (117)
Yhteishankkeita tarvitaan	24	20,5
Koulutus ja ohjaus keken toimeenpanoon	8	
Alueelliset hankkeet ja yhteistyö (OSAAVA, sertifiointi; yhteiset opettajat jne)	6	
Kehittämisen vertaistoiminta	4	
Hyvät kekekäytännöt kokoon ja kiertoon	3	
Opiskelijoiden ja henkilökunnan osallistaminen ja sitouttaminen	2	
Muuta		
Toiminnan kekeulottuvuuksien näkyviksi tekeminen yhdessä.	1	
Yksinkertainen työkalupakki. Kirjasen on tehnyt Petäjä-Opisto	1	
Hellewi -järjestelmä: keke painopistealueeksi	1	
Yhteinen koordinoitiresurssi projektin kautta	1	
Ei tarvetta hankkeisiin	3	2,5
Vastauksena viiva tai kysymysmerkki	11	9
	Vastaajia	38
		32

Puolet kyselyyn vastaajista ilmoitti, että on kiinnostunut verkoston kokoamisesta kestävästä kehityksestä edistämiseksi (taulukko 12).

TAULUKKO 12. Oppilaitosverkoston kokoamiseen osallistuminen

Onko oppilaitoksenne kiinnostunut osallistumaan kestävästä kehityksestä oppilaitosverkoston kokoamiseen?		%-osuus osallistujista (117)
On.	58	50
Ei ole.	34	29
	vastaajia	92
		79

Mentoriksi ryhtyminen kiinnostaa 25 vastaajaa eli viidennestä kyselyyn osallistuneista (taulukko 13). Tämä on vajaa puolet niistä 58 oppilaitoksesta, jotka vastausten mukaan ovat edenneet kestävän kehityksen jalkauttamisessa järjestelmälliseen ohjelmiin ja työkaluja hyödyntävään vaiheeseen. Kertynyttä kokemusta ei olla vielä valmiita jakamaan toisten oppilaitosten hyödyksi. Toisaalta, omassakin oppilaitoksessa kehittämissä työssä usein jatkuu ja työtä riittää, vaikka esimerkiksi olisi jo saatu kestävän kehityksen sertifiointi.

TAULUKKO 13. Kiinnostus mentoriksi ryhtymiseen

Onko oppilaitoksesanne kiinnostusta toimia kestävän kehityksen mentorina muille oppilaitoksille?		%-osuus osallistujista (117)
On.	25	21
Ei ole.	70	60
	vastaajia	95
		81

Kyselyn tekoaikaan kestävän kehityksen toimenpidesitoumuksen oli vastausten mukaan tehnyt 10 oppilaitosta ja 35 oppilaitosta ilmoitti suunnittelevansa sen tekemistä. Osa tehdyistä sitoumuksista oli ilmeisesti oppilaitoksen ylläpitäjän, esimerkiksi kaupungin tekemiä.

TAULUKKO 14. Toimenpidesitoumuksen tekeminen

Onko oppilaitoksenne tehnyt tai aikooko tehdä kestävän kehityksen toimenpidesitoumuksen?		%-osuus osallistujista (117)
On tehnyt.	10	9
Aikoo tehdä.	33	28
Ei ole tehnyt.	55	47
	vastaajia	98

POHDINTA

Taulukkoon 15 on koottu tietoja kestävään kehityksen toteuttamisesta edellä esitettyjen tietojen pohjalta. 98 vastaajan organisaatiossa on joko jo käytössä kestävän kehityksen ohjelma tai työkaluja, sitä suunnitellaan tai kestävän kehityksen periaatteita toteutetaan muulla työyhteisössä yhdessä sovitulla tavalla. Tämä on 87 prosenttia kyselyyn osallistuneista. Seitsemän vastaajaa eli kuusi prosenttia vastaajista kertoi, ettei oppilaitoksessa toteudu mikään edellä mainituista.

TAULUKKO 15. Yhteenveto kestävän kehityksen työkalujen ja ohjelmien käyttöä koskevista tuloksista

	Vastaajia	%-osuus kyselyyn osallistuneista (117)	%-osuus vs-oppilaitosten määrästä (298) *)
Käytössä on kestävän kehityksen ohjelma tai työkaluja	58	50	19
Suunnittelee ohjelman tai työkalujen käyttöön ottoa.	26	22	?
Toteutetaan yhdessä sovitulla tavalla	14	12	?
YHTEENSÄ	98	84	?
Ei toteuta millään sovitulla tavalla kestävän kehityksen periaatteita	7	6,0	?

*) Koska yksikään liikunnan koulutuskeskus ei vastannut kyselyyn, on oppilaitosten lukumäärästä jätetty pois niiden osuus, 14 oppilaitosta.

Kyselyn vastausprosentti oli 40. Vastaajien joukon voi olettaa olevan *vinoutuneen* siten, että kestäväälle kehitykselle herkistyneet vastaajat ovat siinä runsaammin edustettuina kuin mitä ne olisivat perusjoukossa, kaikissa vapaan sivistystyön oppilaitoksissa (kaikkiaan 312, taulukossa liikunnan koulutuskeskukset vähennetty). Perusjoukosta ei taulukon 14 ylimmälle riville todennäköisesti tulisi montakaan lisäoppilaitosta, joten kyselyn tulosten pohjalta perusjoukostakin noin viidennes kuuluisi tähän ryhmään. Kekehjelmien käytönottoa suunnittelevia tai jollakin muulla tavalla kestävää kehitystä toteuttavia taas löytyisi varmasti lisää. Taulukon alimmalle riville sijoittuvien prosenttiosuus olisi perusjoukossa huomattavasti suurempi. Tuloksia ei siis voi yleistää koko vapaan sivistystyön oppilaitoskenttää koskeviksi, mutta niistä voidaan tehdä oppilaitoskenttää koskevia oletuksia ja johtopäätöksiä ja ne antavat tilannetietoa oppilaitosten toiminnasta ja tarpeista.

Liikunnan koulutuskeskukset puuttuvat nyt aineistosta kokonaan. Vuonna 2009 tehtyyn kyselyyn vastasi moni urheiluopistokin. Tuon kyselyn tuloksista ilmeni, että useimmilla urheiluopistoilla oli ympäristöohjelma, joka liittyi niiden majoitus- ja ravintolatoimintaan, mutta se ei kattanut koulutustoimintaa..

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA HUOMIOITA JATKOTYÖN POHJAKSI

Vapaan sivistystyön järjestöjen kestävä kehityksen toimenpidesitoumus koskee kestävä kehityksen jalkauttamista oppilaitoskenttään niin, että oppilaitokset omaksuvat kestävä kehityksen periaatteet osaksi toimintajärjestelmänsä niin, että ne läpäisevät toiminnan kaikki osa-alueet. Toimenpidesitoumuksen tavoitteena on saada aikaan 25 prosentin lisäys kestävä kehityksen oppilaitosten määrässä kaksivuotiskaudella 2015–2016. Kyselytulokset eivät anna tarkkaa kuvaa lähtötilanteesta. Voidaan kuitenkin arvioida, että *kestävän kehityksen ohjelmia tai työkaluja käyttävien vapaan sivistystyön oppilaitosten osuus oppilaitosten kokonaismäärästä olisi noin viidennes, 60 oppilaitosta*. Tavoitteen saavuttamiseksi vuoden 2015 lopussa pitäisi oppilaitoskentällä olla 15 uutta sellaista oppilaitosta, jotka voivat osoittaa esimerkiksi sertifikaatilla tai muulla dokumentilla, että kestävä kehityksen periaatteet ohjaavat niiden toimintajärjestelmää.

Kyselytulokset kertovat, että monessa oppilaitoksessa kestävä kehitys on kytketty laatujärjestelmään tai sitä suunnitellaan. Tähän liittyviä hankkeita onkin meneillään oppilaitoskentällä. Ainakin henkilöstön työmäärän kannalta lienee järkevää kahden järjestelmän kehittämisen sijasta viedä eteenpäin yhtä kokonaisuutta, kun laatujärjestelmän käyttöönottoon on jo sitouduttu tai kun esimerkiksi ylläpitäjä edellyttää sitä. Myös kestävä kehityksen työkalujen käyttöön otto parantaa kokemusten mukaan oppilaitoksen toiminnan laatua yleisesti. Se voisi olla pienen vapaan sivistystyön oppilaitoksen kannalta laatujärjestelmää kevyempi ja vapaan sivistystyön arvojen kannalta mielekkäämpi vaihtoehto.

Kyselyn vastauksista näkyy, että *monessa oppilaitoksessa viedään kestävä kehitystä eteenpäin pienimuotoisesti tai jollain rajatulla osa-alueella*. Kestävä kehityksen mukainen toiminta koetaan tärkeäksi ja sitä toteutetaan käytettävissä olevien resurssien puitteissa. Edetä voidaan pieninkin askelin. Tavoitteena pitäisi kuitenkin olla se, että kestävä kehityksen osa-alueet oppilaitoksen toiminnassa ovat vähintäänkin julkilau-suttuja ja ehkä vielä niin määriteltyjä, että niitä voidaan seurata. Yleiset viittaukset vapaan sivistystyön kestävä kehitystä toteuttavaan luonteeseen eivät riitä – ne toimivat vain verukkeena, kun kestävä kehityksen kysymyksiin ei ole ollut mahdollisuutta paneutua kunnolla. Jokaisen vapaan sivistystyön oppilaitoksen toiminnasta löytyy kuitenkin kohtia, joissa jo toteutetaan kestävä kehityksen tavoitteita. Ne voidaan usein

paikantaa muutaman henkilöstön yhteisen tuumaustuokion avulla. Hyvänä apuna toimivat tässä esimerkiksi vapaan sivistystyön kestävän kehityksen kriteerit (OKKA-säätiö).

Osa kyselyn vastaajista ilmoitti, että kestävä kehitys ei ole ajankohtainen asia oppilaitoksessa. Näitä oppilaitoksia on runsaasti lisää siinä lähes 190 oppilaitoksen joukossa, jotka eivät vastanneet kyselyyn. Niiden tavoittaminen ja kestävän kehityksen merkityksestä vakuuttaminen on suuri haaste. Stereotyyppiset mielikuvat kestävästä kehityksestä ainoastaan ympäristön tuhoamisen vähentämisenä tai epämääräisenä käsitteiden suona ovat edelleen vahvoja. Yksi tie on nostaa tiedotuksen keinoin esiin esimerkkejä siitä, miten moninainen tavoin kestävä kehitys ilmentyy oppilaitoksen toiminnassa ja miten kekekehittämisellä voidaan parantaa oppilaitoksen toiminnan laatua. Oppilaitosten pedagogiset kehittäjät voisivat kiinnostua, jos kestävän kehityksen toiminnan lähtökohdaksi otetaan oppiminen ja sen tukeminen - se mitä tapahtuu opettajan ja oppijan sekä oppijoiden välisessä vuorovaikutuksessa – ja pohdittaisiin koulutuksen puitteiden ja tukipalveluiden kestävyyttä vasta, kun koulutuksen ydintoiminnan kestävyys olisi otettu haltuun.

Kyselyn tulokset antavat osviittoja jalkauttamistyön jatkosuunnitteluun. *Täydennys- ja lisäkoulutusta* tarvitaan sekä suomeksi että ruotsiksi järjestettynä, sillä kolmannes kyselyyn vastaajista ilmaisi koulutustarpeita olevan. Toisaalta kaivataan tietoa perusasioista, mutta aineiston pohjalta kriittinen piste näyttää olevan tiedon muuttaminen toiminnaksi. Tarvitaan käytännönläheistä, soveltamiseen tähtäävää koulutusta, hyvien esimerkkien esiin nostamista sekä toimintamallien ja kokemusten jakamiseen rohkaisemista. Suuri osa tarpeista liittyi juuri kestävän kehityksen periaatteiden soveltamiseen oman oppilaitoksen toimintaan ja sen osana eri sidosryhmien motivoimiseen ja osallistamiseen. Kyselyssä otettiin esiin myös monia erityiskysymyksiä, joita voidaan jatkossa ottaa mukaan koulutuksiin.

Kestävän kehityksen *verkostojen* kokoamiselle on jo pohjaa olemassa, kun puolet kyselyyn vastaajista ilmoitti olevansa siitä kiinnostunut. Yllättävän moni vastaajista, lähes neljäsosa, kertoi olevansa kiinnostus muille oppilaitoksille *mentoriksi* ryhtymisestä. Kyselyn virittämää positiivista tietoisuutta kannattaa hyödyntää mahdollisimman ripeästi. Koulutuksen ja siihen mahdollisesti liittyvän ammattiohjauksen ohessa ja tueksi tarvittavaan vertais- ja mentoritoimintaan tähtäävät toimenpiteet aloitettiin jo asiantuntijaseminaarilla huhtikuussa 2015.

Yhteishankkeita koskevaan kysymykseen saatiin täydennyskoulutuskysymystä vähemmän vastauksia. Niiden mukaan kuitenkin juuri täydennyskoulutuksen järjestämiseen ja kestävän kehityksen lanseeramiseen oppilaitoksen toimintaan tarvittaisiin yhteishankkeita. Yhteisen hankkeen kautta olisi ehkä mahdollista saada alueen oppilaitosten yhteiseen käyttöön kehittämis- ja koordinoitiresurssia, jota yksittäisen oppilaitoksen on vaikea irrottaa tai saada. Niukentuvien resurssien aikakaudella on kuitenkin lisäksi rohkaistava ja tuettava oppilaitosväen talkoohenkeä. Jatkossa olisi myös mietittävä, miten pienten, yhden tai kahden päätoimisen henkilön voimin toimivien oppilaitosten kehittämistyötä voitaisiin tukea aikaisempaa paremmin.

Kyselyyn vastasivat kaikki kyselyn ajankohtana *kestävän kehityksen toimenpidesitoumuksen* tehneet vapaan sivistystyön oppilaitokset. Lähes kolmannes vastaajista ilmoitti suunnittelevansa sitoumuksen tekemistä. Yhdeksi tavoitteeksi voidaan ottaa tässäkin, että tuon joukon suunnitelmat muuttuvat teoiksi ja että toimenpidesitoumuksia antaneiden vapaan sivistystyön oppilaitosten ja toimijoiden lukumäärä kasvaa siitäkin huomattavasti.